

Az orosz–ukrán háború hatása a kárpátaljai magyarok szókincsére a Termini magyar–magyar szótár anyaga alapján*

1. Bevezetés. Egy országban zajló társadalompolitikai változások hatással vannak nemcsak az adott ország államnyelvének szókészletére, hanem az ott élő nemzeti kisebbségek anyanyelvére is. A 2022. február 24-én kirobbant orosz–ukrán háború gyökerei egészen 2013-ig nyúlnak vissza, tehát nem meglepő, hogy az elhúzódó konfliktus alatt az ukrán államnyelv hatására több olyan szókészleti elemmel bővült a kárpátaljai magyar közösség tagjainak mindennapi nyelvhasználata, amely valamilyen szempontból (legyen az politikai, gazdasági, oktatási vagy szociális) reflektál az országban zajló változásokra. A határon túli régiókban élő magyar kisebbségek nyelvi változásainak és sajátos szókincsének dokumentálására szolgál a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis (LANSTYÁK–BENŐ–JUHÁSZ 2010; M. PINTÉR 2017; BENŐ–JUHÁSZ–LANSTYÁK 2020; BENŐ – LANSTYÁK – P. MÁRKUS – M. PINTÉR 2021; CSERNICKÓ–MÁRKUS 2021; M. PINTÉR – P. MÁRKUS – BENŐ 2023; VÁRADI 2025), amely 2007 óta online is elérhető a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat weboldalán (BENŐ et al. szerk. 2007).

A Termini-szótárban az őshonos magyar lakosággal rendelkező hét határon túli régió (Erdély, Felvidék, Horvátország, Kárpátalja, Muravidék, Órvidék, Vajdaság) magyar kisebbségeinek idegen eredetű szókészleti elemeit gyűjtik össze, amelyek a legtöbb esetben a Magyarországgal szomszédos országok államnyelvére vezethetők vissza. Ezek általában közvetlen kölcsönszavak, alaki kölcsönszavak vagy tükörfordítás útján létrejövő kalkok. Emellett az online szótári adatbázisban helyet kapnak olyan lexémák is, amelyek a közmagyar szókincs részét képezik, viszont a magyarországi és a határon túli jelentések között eltérés figyelhető meg. Ezeket nevezzük jelentésbeli kölcsönszavaknak. Az adatbázison belül találkozhatunk még úgynevezett stílusbeli kölcsönszavakkal, amelyek a legtöbb esetben a sztenderd magyar nyelvváltozatban archaikusnak minősülnek (pl. *plánéta* 'bolygó' vagy *geográfia* 'földrajz'), viszont a határon túli nyelvváltozatokban az államnyelvi hatás következtében megmaradt az eredeti stílusértékük.

A szótár szerkesztését egyidejűleg nyolc ország nyelvészkatatói végzik Ausztriából, Horvátországból, Magyarországról, Romániából, Szerbiából, Szlovákiából, Szlovéniából és Ukrajnából. A 2025. szeptember 23-ai állapot szerint 5615 szócikket tartalmazott az adatbázis, azonban ez folyamatosan bővül, mivel a szótár internetes jellegének köszönhetően gond nélkül vehetők fel új szócikkek az adatbázisba, így a szerkesztők könnyen tudják adatolni az újonnan előforduló kölcsönszavakat, ezzel reflektálva a magyar kisebbségek nyelvhasználatát érintő változásokra. Minden szócikket az adott régióra utaló rövidítéssel látnak el (pl.

* A 2025-2.1.1-EKÖP-2025-00029 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a 2025-2.1.1-EKÖP pályázati program finanszírozásában valósult meg. Szerződés azonosítója: 2025-2.1.1-EKÖP-2025-00029/54.

Ka = Kárpátalja). A szótárban egyaránt szerepelnek régióspecifikus kifejezések (pl. *Ka aptecska* 'elsősegélydoboz'), valamint többregiói szócikkek (pl. *Er Fv Va Ka Mv Őv internát* 'diákotthon, kollégium'). Lehetőség van a szavak összes jelentésének a dokumentálására, és minden jelentéshez társíthatók fogalomköri és stilisztikai minősítések. További egyetemes szócikkem a címszavak nyelvtani alakjainak, írásváltozatainak, szófaji besorolásának és etimológiájának a feltüntetése, valamint a különböző hiteles, metanyelvi és konstruált példamondatok adatolása a forrásaikkal egyetemben. A kölcsönzések megértését segítik az opcionálisan csatolható multimédiás elemek (képek és hanganyagok).

Az már évtizedek óta jól dokumentált tény, hogy a trianoni békeszerződés következtében elszakadt területeken élő magyar közösségek tagjainak nyelvhasználatát eltér az anyaországi magyarok mindennapi nyelvhasználatától (CSERNICKSKÓ 1998; LANSTYÁK 1998; BÁRÁNY–CSERNICKSKÓ 2009; MÁRKU 2013; GAZDAG 2018; VÁRADI 2023). A legnagyobb eltérés a magyar beszélők szókincsében mutatkozik meg, amely a kárpátaljai magyarok esetében a jelenlegi (ukrán) és a korábbi (orosz) államnyelvekből átvett szláv kölcsönszavak előfordulásában érhető tetten (LIZANEC 1992, 1996, 2003; CSERNICKSKÓ–HIRES 2003; GAZDAG 2010, 2021; VÁRADI 2022).

Kutatásunkban a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis segítségével mutatjuk be, hogy az orosz–ukrán háború azon túl, hogy rengeteg kárpátaljai magyar ember emigrációjához vezetett (CSERNICKSKÓ–GAZDAG 2023), milyen hatást gyakorol az Ukrajnában élő magyarok szókincsére.

2. A kutatásról. A Termini-szótár mellett, hogy a határon túli magyar nyelvváltozatok sajátos szókincsét rögzíti, kitűnően használható nyelvészeti korpuszvizsgálatok céljából is. A szerkesztői jogosultsággal rendelkező felhasználóknak lehetősége van különböző szempontok szerint szólistákat generálni, például régiók, fogalmi körök vagy stílusminősítések alapján. 2025. szeptember 23-án az adatbázisban 1149 szócikk rendelkezett kárpátaljai jelzéssel. A korpusz áttekintése során kiválasztottuk azokat a kifejezéseket, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak az orosz–ukrán háborúval, annak előzményeivel és következményeivel.

Azokat a katonasághoz kapcsolódó kárpátaljai kölcsönszavakat, amelyek használata nem köthető közvetlen módon a 2013-tól fennálló konfliktushoz, nem vettük bele a kutatás alapját képező korpuszba. E kifejezések jelentése túl általános volt ahhoz, hogy tüzetesebben foglalkozzunk velük a jelen tanulmányban:

a) Katonai rangok megnevezései: *lityinant* 'hadnagy'; *szerzsánt* 'örmeister'; *generál* 'tábornok'; *major* 'örnagy'; *kombát* 'ezredparancsnok'; *komendánt* 'parancsnok'.

b) Egyéb kapcsolódó beosztások: *tankista* 'harckocsizó'; *vojenkor* 'haditudósító'; *vojennij korreszpondent* 'haditudósító'.

c) Katonai öltözékek: *kirzovij* 'nehéz, szurkosvászonból készült katonacsizma'; *sinjel* 'katonaköpeny'.

d) A katonák életéhez kapcsolódó fogalmak: *kaszárnja* 'laktanya'; *rota* 'század'; *ukáz* 'rendelet, parancs'; *gyedovcsina* 'a szovjet hadseregben az idős katonáknak a fiatalokkal szembeni kegyetlen bánásmódja'.

Az így összeállított lista összesen 62 darab, az ukrán és orosz nyelvekből átvett kölcsönszót tartalmazott, amelyeket két nagy csoportba (a háború előzményei, valamint a háború következményei) és kisebb szemantikai egységekbe soroltunk. Az alábbiakban ezek kerülnek részletesebb bemutatásra, néhány esetben példamondatokkal is szemlélítve a használatuk kontextusát. Az összes példamondat forrása megtalálható a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis vonatkozó szócikkeiben.

3. A háború előzményeihez kapcsolódó kölcsönszavak

3.1. Euromajdan és a Méltóság Forradalma. Az orosz–ukrán konfliktus egészen 2013 novemberéig nyúlik vissza, amikor kitört a 2014 februárjáig tartó *Jevromajdan* tüntetéssorozat. Ez egy Európa-párti (és egyben Oroszország-ellenes) össznépi megmozdulás volt az ukrán főváros központi terén. Az események előzménye az volt, hogy Ukrajna Miniszteri Kabinetje 2013. november 21-én leállította az Európai Unióval való társulási szerződés előkészítését. A *Jevromajdan* (ukr. *Євромайдан*) és annak helyszíne, a Függetlenség tere (ukr. *Майдан незалежності*), amelyet egyszerűen *majdan* néven emlegetnek a kárpátaljai magyarok, egyik napról a másikra az ország magyar kisebbségének mindennapi szavává vált, köszönhetően a forradalmi eseményekről szóló híreknek és tudósításoknak. Egyfajta jelentésbővülésnek lehetünk itt szemtanúi, mivel ezt követően a *majdan* lexéma, amelynek az ukrán és az orosz megfelelője (ukr., or. *майдан*) is ’tér, főtér, piacter’ jelentéssel bír, már nemcsak Kijev főterét jelöli, hanem az ott zajlott forradalmi események megnevezésére is használják mind a mai napig az Ukrajnában és a Magyarországon élő ukrán és magyar beszélők egyaránt. Külön érdekesség, hogy a magyar sajtóban az *Euromajdan* megnevezés maradt fenn, míg a kárpátaljai magyarok inkább az ukrán *євро-* [*jevro*] szóeleji morfémaival összhangban *Jevromajdan* kifejezéssel illetik a forradalmat. A Termini-szótárban található egyik példamondat érzékelteti, hogy a tüntetések idején nemcsak a Kijevben rendezett eseményeket nevezték így, hanem minden olyan megmozdulást, amely Ukrajna európai integrációjának támogatására irányult: „*Éppen ezért a vasárnapi ungvári JevroMajdan legnagyobb csalódása az volt, hogy hiányoztak a magyar zászlók az ukránok mellől...*”. Ebben az egyik kárpátaljai magyar sajtóorgánium hasábjairól dokumentált példamondatban egy olyan tüntetésről van szó, amely Kárpátalja területi székhelyén, Ungváron zajlott, 800 kilométerre Kijevtől. Az esemény megnevezése mégis ugyanaz.

A politikai eseményekhez szorosan kapcsolódik a *majdan* mellett egy másik tulajdonnév köznevesülése is. Ez a *tyituska* főnév (ukr. *mymyuku*), amelyet sportos külsejű, pénzért felbérelt tüntetők, verőlegények megnevezésére használnak, akik rendszerint politikai tüntetéseken vesznek részt zavarkeltés és provokáció céljából. Megnevezésüket egy Vadim Tyituska nevezetű Bila Cerkva-i sportoló után kapták, aki 2013 májusában politikai megrendelésre vett részt újságírók és ellenzéki képviselők megtámadásában. Miután a Jevromajdan során a tüntetők rendbontásba, autógumik égetésébe kezdtek, a hatalom tyituskákat szabadított rájuk.

Részen ennek az eredménye, hogy 2014 februárjában a tüntetés forradalommal alakult. A februári események úgy vonultak be a közmagyar szókincsbe,

mint a *Méltóság Forradalma* (ukr. *Революція Гідності*), amelyet követően Ukrajna akkori elnöke, Viktor Janukovics elmenekült Oroszországba (FEDINEC–FONT–SZAKÁL–VARGA 2021: 399). A forradalom vége előtt azonban sor került egy véres összecsapásra a tüntetők és a rendfenntartók között. A 2013 novembere és 2014 februárja között zajló események 107 halálos áldozatot követeltek, akiket összefoglalóan úgy neveznek a szakirodalomban és a köznyelvben egyaránt, hogy a *Mennyei Század* (ukr. *Небесна Сотня*) (ERŐSS–KOVÁLY 2018: 145). Ez utóbbi két kifejezés már nem közvetlen kölcsönzés, hanem tükörfordítás eredményeként jött létre az ukrán átadó nyelvi alakok alapján.

3.2. Kelet-ukrajnai harcok a Donyec-medencében. A Termini magyar–magyar szótárban gyakoriak a mozaikszavak is, amelyek egy több tagból álló államnyelvi kifejezés (rendszerint valamilyen szervezet vagy területi egység megnevezése) átadó nyelvi mintára létrejövő rövidítései. Erre jó példa az *ATO* mozaikszó, amely az ukrán *Антитерористична операція* 'terrorellenes művelet' szószerekeztből alakult ki. Az *ATO* a 2014 tavaszán kezdődő kelet-ukrajnai harcok megnevezése lett, amelyek azután robbantak ki, hogy Oroszország elfoglalta a Krím félszigetet. Ebből jött létre az *ATO-s* melléknév és főnév, amelynek (ahogy azt kettős szófaja is mutatja) két jelentése van: egyrészt melléknévként minden olyan személyre és eseményre utal, amely az *ATO*-val kapcsolatos (pl. *ATO-s veterán*, *ATO-s harcok*), másrészt főnévként az *ATO*-ban szolgáló ukrán fegyveresek megnevezése. Ez a szóalkotási tendencia másodlagos kölcsönszavak létrehozását eredményezi, mivel az elsődleges *ATO* kölcsönszóból létrejön egy a magyar nyelvten szabályai szerint használt képzővel megalkotott másodlagos kölcsönzés (*ATO-s*). Ugyanez figyelhető meg néhány évvel később az *azovos* lexéma esetén is, amely egyszerre jelöl minden olyan dolgot, amely a hírhedten nacionalista nézeteket valló ukrán Azov ezreddel kapcsolatos, illetve minden olyan katonát, aki az Azov ezrendben szolgál(t) (BORGONOV 2022).

A mozaikszavak taglalása azonban itt még nem ért véget, mivel 2014 áprilisában kikiáltották a Donyecki és a Luhanszki Népköztársaságot. A Termini-szótár és a kárpátaljai magyarok szókincse szempontjából az újonnan alakult közigazgatási egységek neveinek rövidítése a releváns. Míg a magyarországi sajtó a legtöbb esetben a magyar megfelelőt vette alapul a mozaikszavak megalkotásánál (*DNK* és *LNK*), addig a kárpátaljai magyar hírportálok az orosz (vagy ukrán) mintát vették alapul, és *DNR* (*ДНР* ← ukr. *Донецька Народна Республіка*; or. *Донецкая Народная Республика*), valamint *LNR* (*ЛНР* ← ukr. *Луганська Народна Республіка*; or. *Луганская Народная Республика*) megnevezésekkel hivatkoztak a népköztársaságokra. Az ukrán és az orosz szavak hangtani és morfológiai alakjának hasonlósága miatt sokszor nem egyértelmű, hogy mely nyelvből kerültek át bizonyos kifejezések a kárpátaljai magyar nyelvvaltozatba. Ez esetben arra gondolnánk, hogy mivel orosz-szimpatizáns területekről van szó, ezért valószínűleg az orosz megfelelő a *DNR* és *LNR* mozaikszavak forrása, viszont az ukrán sajtó is ugyanúgy *ДНР* és *ЛНР* rövidítéseket használ, mivel a tulajdonnevek alkotóelemeinek kezdőbetűi megegyeznek az orosz és az ukrán nyelvekben egyaránt. Hasonló módon a GAZDAG (2021: 147) által adatolt 581 szláv kölcsönszó 65,2%-ának az ukrán/orosz az átadó nyelve, különbségtétel nélkül.

A kelet-ukrajnai harcokhoz kapcsolódik még az a három kifejezés, amelyek egymás alakváltozatai: *kontrakt*, *kontrákt*, *kontraktus* (ukr., or. *контракт* 'szerződés'). Ahogy az a Termini-szótárban szereplő példamondatok alapján is jól látszik, a kölcsönzéseknek van egy denotatív jelentése ('szerződés általában', pl. cégek között), valamint egy konnotatív jelentése ('zsoldos-szerződés'). Például: *Megkaptam a kontraktot, nyélbe ütöttük az üzletet és Lejárt a kontraktusa annak a katonának, aki elesett a válságövezetben.*

3.3. A háború előszele. A Termini-adatbázisban nem ritkák az olyan kifejezések, amelyek valamilyen sajátos érzelmi viszonyulást tükröznek, például iroNIKUS vagy pejoratív többletjelentéssel rendelkeznek. Ilyen például a *porohobot* főnév, amely a 2019-es ukrajnai elnökválasztások előtt vált népszerűvé egyfajta neologizmusként az ukrán politikai újságírásban, ahonnan átemelte azt a kárpátaljai magyar sajtó is (CSERNICKSKÓ–MÁRKU 2021: 419). A *tyituská*-hoz hasonlóan itt is egy személynév köznevesítéséről van szó, mégpedig Petro Porosenko egykori ukrán elnök családnevének gúnynevéből (*Порох*) kiindulva: *poroh* + *-o* kötőhangzó + *bot* utótag (ang. *bot* 'robot'). A *porohobot* két jelentéssel is rendelkezik: egyrészt Ukrajna volt elnökének feltétlen híveit nevezik így, másrészt az exelnök szolgálatában álló internetes megmondóembereket, trollokat.

Végül, de nem utolsósorban az Oroszországgal vívott háborút megelőzte számos olyan jogszabályi változás Ukrajnában, amelyek a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatában is új fogalmak megjelenését eredményezték. Ilyen volt például egy 2015-ös törvénycsomag eredményeként a *dekomunizáció* (ukr. *декомунізація*; or. *декоммунизация*) folyamata, amely a Szovjetunió Kommunista Pártja által uralt időszakból megmaradt emlékművek, illetve település-, intézmény- és közterületi nevek eltüntetésére, ukrán megfelelőikkel való helyettesítésére irányult (CSERNICKSKÓ 2017). A legszembevetőbb változásokat a korábban orosz nyelvű utca- és városnevek ukránosítása eredményezte: például *Dnyipropetrovzszk* városából *Dnyipro* lett, a nagyszőlősi *Gorkij* utca neve *Diák* (*Sztudentszka*) utcára változott (CSERNICKSKÓ 2019: 189–205), de a közelmúltban az ukrán nép irányában mutatott szolidaritás jegyében még Lettország fővárosában, Rigában is átneveztek több olyan utcát, amelyek az orosz irodalom nagyjairól kapták a nevüket.

4. A háború következményeihez kapcsolódó kölcsönszavak

4.1. Erősödő nemzeti érzelmek. 2022. február 24-én hajnalban bekövetkezett az, amit sokan elképzelhetetlennek tartottak: Oroszország teljes körű offenzívát indított Ukrajna ellen.¹ A dekomunizáció fokozatot váltott, és átlépett *deruszifikáció*-ba (ukr. *дерусифікація*; or. *дерусификация*), amely már nemcsak a szovjet kommunista szimbólumok eltüntetésére irányul, hanem az orosz nyelv és kultúra betiltására. Az egész ország területén eltörölték az orosz nyelvű oktatást, megtiltották az orosz zenék hallgatását, az orosz irodalom oktatását, és a hivatalos nyelvhasználati színtereken csak az ukrán államnyelv használata megengedett (MALYSH–SHEVCHENKO–TKACHUK–MIROSHNYCHENKO 2022).

¹ A tanulmány írásának pillanatában az orosz–ukrán háború már több mint 900 napja tart.

Oroszország megnevezése a kárpátaljai magyar médiában *agresszor* lett, míg a nem hivatalos fórumokon úgy hivatkoznak az orosz megszállókra mind a magyar, mind az ukrán felhasználók, mint *orkok*-ra (ukr., or. *орк* 'barbár mitikus lény, vadállati vonásokkal'). Az *ork* egy olyan képzeletbeli lény, amelyet például J. R. R. Tolkien műveiben is láthatunk: vad, harcias, csúnya, zöld vagy szürke a bőre, hegyes füle és éles fogai vannak. Mind az *agresszor*, mind az *ork* nemzetközi szavak, amelyek az angol nyelv és a globalizáció hatására a világ összes pontján hasonló hangalakban használatosak, viszont Ukrajnában kifejezetten az orosz megszálló katonák megnevezésére használják ezeket a negatív töltetű lexémákat.

Az ukrán nemzettudat erősödését mutatja az olyan nemzeti köszönési formák elterjedése, mint a *Szlava Ukrajini!* (ukr. *Слава Україні!* 'Dicsőség Ukrajnának!'), amely egyben az Ukrán Fegyveres Erők hivatalos csatakiáltása is, valamint az erre válaszul adott *Herojam szlava!* (ukr. *Героям слава!* 'Dicsőség a hősöknek!'). A kifejezések az orosz agresszióval szembeni ellenállás és az ukrán szuverenitás szimbólumaként lettek népszerűek a 2014-es forradalmi események során, majd a háború kitörésekor még inkább felerősödött a használatuk a lakosság körében. Bár a *Слава Україні!* felkiáltást már 1839-ben használta az ukránok nemzeti költője, Tarasz Sevcsenko az egyik versében², de a köszönési formák politikai célzatú felhasználása az 1917–1921 között zajló függetlenségi harcokra vezethető vissza, amikor az ukránok szintén autonómiát akartak kivívni Oroszországtól. Napjainkban bárhol és bármikor elhangozhatnak ezek a kifejezések, ahogy az a következő példából is látszik: „*Szlava Ukrajini! – hangzik fel újra és újra az asztalnál a pohárköszöntő, mire kórusban érkezik a válasz: Herojam szlava! Beregszászon, a Nádas horgásztó partján vagyunk, ahol most a helyi Szvoboda aktivistái gyűltek össze a kijevei menekültekkel, hogy megünnepeljék az ukrán hadsereg győzelmét Harkiv mellett*”. A Termini magyar–magyar szótárban olvasható példából az is kiderül, hogy létezik *Szlava Ukrajini* nevű koktél, valamint a *Szlava Ukrajini!* szlogen szerepel az ukrán labdarúgók mezén, viszont a *Herojam szlava!* kifejezéssel együtt már politikai jelentése van, így annak feltűnését az Európai Labdarúgó-szövetség nem engedélyezte.

Nyelvhasználati szempontból külön érdekesség, hogy az orosz vezetés sohasem hivatkozott „háború”-ként az Ukrajna ellen indított támadásra. A hivatalos orosz narratíva szerint ugyanis egy „különleges katonai hadművelet” zajlik Ukrajnában, amelyet *szpecoperacija* (or. *спецоперація*) néven emlegetnek. Ez azért is érdekes, mert bár Ukrajnában 2022. február 24. óta hadiállapot van érvényben, addig Oroszország szerint nincs szó semmilyen háborúról. Az is szembevetendő, hogy az ukrainai sajtóban néha megjelennek félelemkeltő rémhírek, amelyekre *IPSZO*-ként utal az ukrán vezetés. Az *IPSZO* betűszó az ukrán *ІІСЗО* ← *інформаційно-психологічна операція* 'információs és pszichológiai művelet' közvetlen átvétele, amely az ellenség által terjesztett álhírekre utal. A mozaikszó a magyar nyelvben nem fordul elő, az angol *PSYOP* ← *Psychological Operations* 'pszichológiai műveletek' kifejezés átvételként jelent meg az ukrán nyelvben.

² Тарас Шевченко: «До Основ'яненка»; <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=736> (2025. 09. 27.).

Néhány példa a kárpátaljai sajtóból származó példamondatok alapján: *a lakossági áramdíj nagyarányú emelése*, vagy *a Tisza partjainak aláaknázása*. Bár azt tegyük hozzá, hogy az áramdíjak emelésére az ukrainai vezetők 2023 novemberében még *IPSZO*-ként hivatkoztak, viszont az előzetes „rémhír” 2024. június 1-jétől valósággá vált: az Ukrán Miniszteri Kabinet több mint 60%-kal növelte a lakossági villamosenergia-díjakat.

4.2. Katonai mozgósítás. Az ideológiai hadviselés mellett sokkal súlyosabb harcok dűlnak a csatatéren, amire a kárpátaljai magyarok szókincsében előforduló új kölcsönszavak jelenléte is utal. Néhány év leforgása alatt több tucat új ukrán eredetű kifejezés vált közhasználatúvá a magyar beszélők körében. Már hosszú ideje zajlik a katonai mozgósítás, amelyet szláv mintára mindenki úgy emleget Kárpátalján, hogy *mobilizáció* vagy *mobilizálás* (ukr. *мобілізація*; or. *мобілізація*). Sőt, Ukrajnában 2023-ban az év szava is a *мобілізація* ’mozgósítás’ lett a Мислово modern ukrán nyelv és szleng szótára szerint.³

Az utakon néhány kilométerenként katonai és rendőri ellenőrzőpontok létesültek, amelyeket a helyiek *blokposzt*-nak (ukr., or. *блокпост*) vagy rövidített formában csak *poszt*-nak neveznek. Előbbi esetben közvetlen kölcsönszóról, utóbbiban jelentésbeli kölcsönszóról beszélhetünk, hiszen a *poszt* újabban úgy ismeretes a közmagyarban mint ’internetes bejegyzés’, de van ’őrhely, őrszem’ és ’állás, tisztesség’ jelentése is. A kárpátaljai magyar nyelvváltozatban elterjedt jelentéshez a második értelmezés van a legközelebb, de a konnotatív jelentéskülönbségek könnyen tetten érhetők. Hiszen nem mindegy, hogy egy katona éppen őrt áll egy posztnál, vagy katonai behívókat osztogat az arra haladó gépjárművek vezetőinek és utasainak.

Külön figyelmet érdemel, hogy az állami hivatalok és rendvédelmi szervek nevei szinte egytől egyig az ukrán mintát követve kerültek át a kárpátaljai magyar sajtón keresztül a mindennapi nyelvhasználatba. Ukrajna összes megyéjében bevezették a Megyei Katonai Adminisztrációt, amelyet *OVA*-ként (ukr. *OBA* ← *обласна військова адміністрація*) ismer mindenki. A kifejezés teljesen közhasználatúvá vált, ezért jöhetnek létre olyan mondatok, mint „Az *OVA* emlékeztetett arra, hogy...”, vagy „Viktor Mikita, a kárpátaljai *OVA* vezetője minisztériumi kitüntetéseket adott át...”.

Hasonlóképpen beszélhetünk a hadkiegészítő parancsnokságok számos elnevezéséről is, amelyeket korábban úgy neveztek, hogy *vojenkomát* (or. *военкомат* ← *военный комиссариат*), a hadkiegészítő parancsnokságok vezetőjét pedig úgy, hogy *vojenkom* (or. *военком* ← *военный комиссар*). Mivel mindkét kifejezés orosz eredetű mozaikszó, ezért az ukrán vezetés már 2017-ben elkezdte az új típusú hadkiegészítők létesítését – bár a kárpátaljai magyarok körében a mai napig közhasználatban van mindkét kifejezés. Az orosz inváziót követően azonnal átnevezték az összes hadkiegészítő parancsnokságot „területi toborzó és szociális támogatási központ”-ra (ukr. *ТЦК та СП* ← *територіальний центр комплектування та соціальної підтримки*). Ahogy láthatjuk, ez egy hosszú és összetett megnevezés, így nem meglepő, hogy három különböző formája is elterjedt a helyi magyar nyelvhasználatban:

³ <https://myslovo.com/wp-content/uploads/2025/Слово року-2023.pdf> (2025. 09. 27.)

1. *TTSZTK* – a teljes ukrán kifejezés magyar megfelelőjének a rövidítése (ukr. *ТЦК та СП*), csak a sajtónyelvben használatos;

2. *TCK* – a területi toborzó központ megnevezésének rövidített változata (ukr. *ТЦК*), amelyet a köznyelvben és a sajtóban is gyakran használnak;

3. *RTCK* – járási területi toborzó központ (ukr. *РТЦК* ← *районний територіальний центр комплектування*), amely a „járási” *TCK* megnevezése, és viszonylag ritkán fordul elő, kizárólag a híroldalak bejegyzéseiben találkozhatunk vele.

A kárpátaljai magyar sajtót böngészve nagyon gyakran találkozhatunk még az Ukrán Fegyveres Erők nevének rövidítésével (*ZSZU* – ukr. *ЗСУ* ← *Збройні Сили України*), az Ukrán Állami Határőrszolgálat megnevezésével (*DPSZU* – ukr. *ДПСУ* ← *Державна прикордонна служба України*) és a Rendkívüli Helyzetek Állami Szolgálatának mozaikszavával (*DSZNSZ* – ukr. *ДСНС* ← *Державна служба України з надзвичайних ситуацій*). Ez nem is meglepő, hiszen egy olyan országban, ahol több mint három éve hadiállapot van, és naponta több tucat rakéta csapódik be, sok olyan hír születik, amelyekben ezen állami rendvédelmi szervek vannak megemlítve.

4.3. Katonai orvosi vizsgálat. Ez a témakör olyannyira bővelkedik kölcsönszavakban, hogy külön alpontot érdemelt. Ennek oka, hogy a katonai alkalmassági orvosi vizsgálaton való részvétel a háború előtt is kötelező volt az ukrán hadköteles férfiak számára. Az egyik leggyakoribb ok, amiért felmentést kapnak a férfiak a szolgálat alól, hogy valamilyen egészségügyi károsodással vagy rokkantsággal rendelkeznek, amit Ukrajnában egytől háromig terjedő skálán jelölnek. Az egészségkárosodás kategóriáit *grupá*-nak (ukr. *група*) vagy *gruppá*-nak (or. *група*), a rokkantság miatt leszázalékolt személyeket pedig az ezekből képzett másodlagos kölcsönszóval *gruppások*-nak (pl. *első gruppás*, *második gruppás*, *harmadik gruppás*) nevezik. A felsorolás azonban itt még nem ért véget, mivel az egészségügyi okok miatt történő leszázalékolásra is van egy külön kölcsönszó: *legruppáz*. A kárpátaljai magyarok életének olyan szerkesztését képezi a katonai szolgálat és az ezzel járó orvosi vizsgálatok, hogy egy államnyelvi szóból kapásból négy szlavizmust hoztak létre a magyar nyelv szóalkotási rendszerének elveit követve.

A témakörhöz szorosan kapcsolódik a katonai orvosi bizottság megnevezése, vagyis a *komisszió* (ukr. *комісія*; or. *комиссия* ’bizottság’), valamint a katonai orvosi vizsgálaton való részvétel, a *komissziózás*. Külön érdekesség, hogy mindkét lexémának van standard magyar jelentése is: előbbi esetben ’bizottság’, utóbbi esetben ’megrendelt termékek raktárból történő kiválogatásának folyamata’. A *komisszió* kárpátaljai kontextusban érthető, hogy a bizottságok egyik típusát jelöli, viszont a raktári *komissziózás* és a katonai orvosi *komissziózás* közötti összefüggést csak úgy tudnánk leírni, mint a ’harci szolgálatra alkalmas személyek kiválogatása’. A *komisszió* mellett újabban elterjedt azonos jelentésben a hivatalos ukrán megnevezés mozaikszava, a *VLK* (ukr. *ВЛК* ← *військово-лікарська комісія* ’katonai orvosi bizottság’) – egy újabb példa a háború következtében elszaporodott betűszavak megjelenésére, amelyek gyakran felváltják a korábban használatos kifejezéseket. Ezeket a mozaikszavakat a legtöbb esetben az átadó nyelv hangtana szerint ejtjük ki, tehát a *VLK* kiejtése nem „véelká”, hanem „veelká”.

Olyan szókapcsolatok megjelenésére is figyelmesek lehetünk a Termini-szótárban, mint az *oblikon van*, vagyis 'katonai nyilvántartásban szerepel'. Ha valaki sikeresen átesik az orvosi vizsgálatokon, akkor egy idő után az összes adata átkerül a katonai nyilvántartásba, és megállapítják, hogy szolgálatra alkalmas vagy alkalmatlan az egészségi állapota alapján. A kifejezés az ukrán *облік* 'könyvelés, nyilvántartásba vétel' szóból ered, amely a katonasággal kapcsolatban a *військовий облік* 'katonai nyilvántartás' szószerkezetre utal (kontextus nélkül utalhatna akár a könyvelésre egy cégen belül is).

4.4. Kibúvás a katonai szolgálat alól. Természetesen a köznyelvben sok olyan kifejezés terjedt el, amely a sorozás elkerülését lehetővé tevő kiskapukra utal. De kezdjük talán az elején, hiszen az egész folyamat a katonai behívó kézbesítésével kezdődik. A behívót oroszosan *povesztka* vagy *poveszka* (or. *новесмка*) néven ismerik, bár az utóbbi időben egyre gyakoribb az ukrán nyelvi alak, a *po-visztka* (ukr. *новісмка*). Ezután következik az orvosi vizsgálat és a nyilvántartásba vétel, amelyekről a korábbiakban értekeztünk.

Azon hadköteles férfiak, akik az ország kritikus infrastruktúráját biztosító állami szolgálatoknál (pl. katasztrófavédelem, tűzoltóság) vagy hasonlóan fontos funkciókat betöltő cégeknél, szervezeteknél (pl. áramszolgáltatók, fuvarozási cégek) dolgoznak, ideiglenes felmentést kapnak a katonai mozgósítás alól. Ezt úgy nevezik az utóbbi három évben, hogy *brony* – az ukrán/orosz *броня* 'páncél, védőlemez' lexéma alapján. Az elnevezés kicsit ironikus, mivel a *brony* ez esetben átvitt értelemben nyújt „védőpáncélt” a férfiak számára. A kölcsönszó etimológiájának magyarázatára a *броня* lexéma további jelentései szolgálnak: 'lefoglal [hotelszobát], biztosít, elsőbbségi jogot élvez' (UDVARI szerk. 2003: 134). Ezek a jelentések arra utalnak, hogy a bronnal rendelkező hadköteles férfiak csak azért kapnak átmeneti felmentést az államtól, mert a hátszágban tevékenykedve Ukrajna védelmét és stabilitását biztosítják. Tehát úgy is értelmezhetjük, mintha az állam „lefoglalná” és „bebiztosítaná” ezeket a személyeket önmaga részére. Ezt Magyarországon *meghagyás*-nak nevezik.⁴ A példamondatokból az is kiderül, hogy a legtöbben a kifejezést akkor használják, ha arról érdeklődnek, hogy mely kritikus infrastruktúrában tevékenykedő cégek és szervezetek alkalmazottai kaphatnak ideiglenes halasztást, vagy ha szeretnék elhagyni Ukrajnát, és arra kíváncsiak, hogy kiengedik-e őket a határon. A *grup(p)a* és a *legruppázás* mellett tehát a háború hatására lassan első helyre lép a használati gyakoriságot tekintve az újkeletű *brony* szlavizmus. Sőt, a beszélt köznyelvben gyakran előfordul a *vidsztrocska* kifejezés is (ukr. *відстро́чка* 'halasztás, haladék'). A *brony* és a *vidsztrocska* között az a különbség, hogy míg előbbi a kritikus infrastruktúrában dolgozó hadkötelesek felmentését jelenti, addig az utóbbi sokkal szerteágazóbb okokból biztosít ideiglenes mentességet a szolgálat alól (pl. nagycsaládos édesapák, rokkant szülőt gondozó férfiak vagy árva gyermeket nevelő gyámok), amelyet a mozgósítás következő hullámában akár el is lehet veszíteni (pl. a három kiskorút nevelő nagycsaládos édesapa egyik gyermeke betölti a 18. életévét, vagy a rokkant feleségét gondozó férj elválik kedvesétől).

⁴ 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, 38. §; <https://njt.hu/jogszabaly/2021-140-00-00> (2025. 09. 27.).

Egy másik kibúvási lehetőség, amely sok ukrán állampolgárságú férfi számára nyújtott biztonságos határátlépési lehetőséget két évig (míg az ukrán hatóságok be nem zárták ezt a kiskaput is), a *PMZS* volt. Ez egy olyan igazoló pecsét, amelyet az ukrán férfiak útlevelébe tesznek bele annak jelzésül, hogy állandó lakóhelyük nem Ukrajna területén van. A mozaikszó az orosz *ПМЖ ← постоянное место жительства* 'állandó lakóhely' kifejezés rövidítéséből ered. A Termini-szótárban kivétel nélkül az összes példamondat a Facebookon elérhető Határhelyzet nevű zárt csoportból származik, ahol az emberek rendszeresen arról érdeklődnek, hogy *PMZS*-pecsét birtokában elhagyhatják-e az államhatárt: „*Tudja-e valaki, hogy akinek az ukrán útlevelében PMZS-s bélyegző van és 18-60 közötti, kiengedik-e vagy sem?? Csak az írjon, aki biztos tudja!!!*”. Számtalan variáció és írásmód létezik egyazon fogalomra: *pmzs pecsét*; *P. M. Zs. pecsét*; *PMZS útlevél*; *PMZS-s bélyegző*. Ez azon kevés esetek egyike, amely bizonyítottan orosz eredetű átadó nyelvi elemre vezethető vissza, mivel az ukrán kifejezés a *PMZS*-től eltérő hangalakokkal rendelkezik: ukr. *постійне місце проживання* 'állandó lakóhely', amelynek rövidítése *ПМП* → *PMP* lenne. Az orosz eredet oka, hogy a pecsétet eredetileg a Szovjetunóban kezdték el használni azon személyek útlevelében, akik örökre elhagyták az ország területét.

A kevésbé szerencsések számára maradt a *zöldhatár*, amely közmagyar jelentésben a hivatalos határátkelőhelyek közötti, növényzettel borított, nem folyamatos őrzésű határszakaszokat jelenti. Kárpátalján a háborús helyzet miatt azonban gyakoribbá vált a kifejezés használata az élet minden területén (főleg a sajtóban), így sajátos jelentéstartalmú kölcsönszónak hinnénk, viszont ez valójában a közmagyar szókincs részét képezi. Mindenesetre érdemes megtekinteni a Termini-szótár példamondatait: „*A zöldhatáron keresztül próbálkozott átjutni Magyarországra 12 kárpátaljai férfi*” vagy „*A zöldhatár a legnépszerűbb szokási útvonal az ukrán férfiak körében*”. Egyből érezhető, hogy milyen összefüggésben használja a helyi sajtó Kárpátalján ezt a kifejezést.

Végezetül meg kell említenünk egy olyan kifejezést, amely 2023-ban a *mobilizáció* és az *ellentámadás* után a harmadik helyen végzett a korábban említett *Мислово* év szava listáján. Ez nem más, mint az *uhiljant* (ukr. *ухилинт* 'katonai szolgálat alól kibúvó személy'), amely az ukrán beszélők mindennapi szókincsének szerves részét képezi, amit az is bizonyít, hogy a háborúval kapcsolatos bejegyzések és hírek alatt folyamatosan feltűnik ez a kifejezés a hozzászólások között. A kárpátaljai magyarok körében azonban újkeletű kölcsönszónak számít, ezért leginkább a beszélt köznyelvben érhető tetten a használata.

4.5. A mindennapi élet nehézségei. A több éve tartó harci események rányomják a bélyegüket a lakosság mindennapjaira is, ami számos új szláv kölcsönszó elterjedését eredményezte. Az egyik ilyen a légvédelmi riadó, amit a helyiek csak úgy hívnak, hogy *trivoga* vagy *trivoha* (ukr. *тривога*; or. *тревога*), ami szimplán annyit jelent, hogy 'riadó, riasztás'. A teljes ukrán kifejezés latin betűs megfelelőjét (ukr. *povitrjana trivoha* 'légvédelmi riadó') csak egy esetben használják: amikor a riadók jelzésére szolgáló, azonos nevű mobilalkalmazásról írnak a sajtóban. A rövidített változatok kerültek be a közhasználatba (csakúgy, mint az *oblik* esetében), még kárpátaljai szerzők műveiben is feltűnnek, ahogy az Sz.

Kárpáthy Kata Mézédés hetek című versében is olvasható: „*Eltelt még egy nap, eltelt még egy hét, eltelt még egy hét, szinte mindennap volt trivoga*”. Mivel ez a vers a Helyőrség folyóiratban jelent meg⁵, így a szerző lábjegyzetben megmagyarázza a szó jelentését „légiriadó”-ként, hogy minden olvasó számára érthető legyen a kifejezés. Érdekes még szót ejteni a *trivoga* – *trivoha* alakok közötti hangtani különbségről: a szláv [ɛ] hang ugyanis a magyar nyelvben realizálódhat [g] és [h] hangként is, így a fonetikai adaptáció következtében egy kölcsönszónak több alakváltozata is kialakulhat (GAZDAG 2021: 153). Ugyanez fordítva is igaz a szláv nyelvekben meghonosodott hungarizmusok esetében, például: ukr. *бозар* (m. *bogár*), de ukr. *гінтув* (m. *hintó*) (BÁRÁNY–GAZDAG 2024: 208).

A Termini-szótárban emellett sok közvetett kölcsönzés is szerepel, amelyek a háború kitörését követően váltak elterjedtté. Ilyen például az ukrán *внутрішній біженець* szó szerkezet tükörfordítása révén létrejött *belső menekült* névszói szerkezet, amelyet az Ukrajna keleti, háború által sújtott részéből érkező menekdekérők megnevezésére használnak, akik többnyire az ország nyugati részén telepedtek le, sok esetben Kárpátalján. Egy másik példa a *szociális kártya*, amely megtalálható a magyarországi nyelvhasználatban is, más jelentésben. Magyarországon a szociális kártya egy pénzhelyettesítő kupon, amelyre az emberek különböző állami támogatásokat kapnak tisztálkodószerek, élelmiszerek, gyógyszeres vásárlása céljából. Kárpátalján viszont a szociális kártya úgy ismert mint az országba érkező humanitárius segélyek szétosztására feljogosító igazolvány, tehát ebben az esetben jelentésbeli kölcsönszóról beszélhetünk. A *belsőmenekült*-státusszal rendelkező állampolgárookra néha a *VPO* betűszót használják a saját nyelvben az ukrán *ВПО* ← *внутрішньо переміщена особа* ’belső menekült személy’ kifejezés alapján. A menekültstátuszt megállapító dokumentumot pedig *VPO-tanúsítvány*-ként jelölik.

Stílusbeli kölcsönszónak minősül a *határblokád* kifejezés (ukr. *блокада кордону*), amelynek jelentése ’határzár’, és a lengyel–ukrán határon kialakult helyzetre utal. A tiltakozó lengyel gazdák a teherközlekedést kívánták blokkolni a két ország között, főként az ellenőrizetlen ukrán gabonaimport megfékezése érdekében. A közmagyarban a *határblokád* helyett inkább a *határzár* megnevezést használják, mivel előbbi kissé elavultnak, archaikusnak minősül.

Külön tanulmányt lehetne írni arról, hogy a napi 8–12 órás (vagy hosszabb) áramkimaradások hogyan befolyásolták az emberek életét és nyelvhasználatát. Mi most hat lexémára szeretnénk kitérni. Az ütemezett áramkimaradások menetrendje egy 24 oszlopból és 6 sorból álló táblázat. Minden oszlop az adott nap egy óráját jelöli, a különböző színű sorok pedig azokat a beosztásokat jelképezik, amelyekbe az egyes ukrainai háztartások beletartoznak. A fehér kockákkal jelzett idő-sávokban van áram, a színes kockákban viszont áramlekapcsolás várható. Ezeket a sorokat az ukrán *чепза* ’sor, sorrend’ szó közvetlen átvétele révén *cserha*-ként nevezi a terület magyarsága. Magát az ütemtervet úgy nevezik, hogy *grafik* (ukr. *графік*; or. *графік*), amelyet korábban ’menetrend, beosztás’ (pl. buszmenetrend) értelemben használtak, manapság azonban főleg az áramlekapcsolási ütemterveket

⁵ <https://helyorseg.ma/rovat/tarca/sz-karpathy-kata-mezedes-hetek> (2025. 09. 27.)

jelöli. Tehát a már meglévő kölcsönszavakra is jellemző a jelentésbővülés a társadalmi és gazdasági változások eredményeként. Magyar nyelvi megfelelőként szokták használni a *grafikon* lexémát is azonos jelentésben, vagyis Kárpátalján nemcsak a matematika területén használják ezt a szakszót, hanem menetrendek és beosztások jelölésére is. Ezt a jelentést egyaránt rögzíti kárpátaljai megjelöléssel a Magyar értelmező kéziszótár (ÉKsz.²) és az Idegen szavak szótára (TOLCSVAI NAGY 2007: 401) is. Érdekesség, hogy ezek a megnevezések szinte mindig csak a közösségimédia-felületek kommentszekcióiban fordulnak elő, a kárpátaljai magyar sajtóban a közmagyar megfelelők használatosak.

További újdonság, hogy mind a sajtónyelvben, mind a köznyelvben elterjedt a kárpátaljai, a megyei és az ukrainai áramszolgáltatók megnevezése: *Zakarpattyaoblenergo* (ukr. *Закарпаттяобленерго*), *Oblenergo* (ukr. *Обленерго*), valamint *Ukrenergo* (ukr. *Укренерго*). Mivel ezek ukrainai cégnevek, ezért jelenlétük a Termini magyar–magyar szótárban alapvetően vitatott lenne, viszont jelen esetben a kárpátaljai magyar lakosság életének szerves részét képezi e három cég tevékenysége, és egyaránt megfigyelhető a tulajdonnevek használata a formális és az informális nyelvhasználati szintereken is.

4.6. Változások az oktatásban. Az orosz–ukrán háborús helyzet változásokat hozott az oktatási szférában is, ami leginkább abban figyelhető meg, hogy az évenként át „külső független értékelés”-ként ismert érettségi vizsgát (*ZNO* – ukr. *ЗНО* ← *зовнішнє незалежне оцінювання*) felváltotta a *nemzeti multiteszt*, amelyet a legtöbben csak úgy neveznek, hogy *NMT* (ukr. *HMT* ← *Національний Мультипредметний Тест* ’Nemzeti Multidiszciplináris Teszt’). Ahogy azt a neve is mutatja, egy több tantárgyból álló tesztről van szó, amelyet számítógépen tudnak kitölteni az érettségiző diákok. A három vagy akár négy tantárgyból álló teszteket egy napon oldják meg, így az ellenséges rakéták veszélyének kevésbé vannak kitéve a fiatalok, mint a korábbi *ZNO*-zás során, mivel ezek az emelt szintű vizsgákat külön-külön napokon bonyolították le.

Az *NMT* kifejezéssel találkozhatunk a sajtóorgánumok és az oktatási intézmények weboldalain is. Csak egy példa a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapjáról: „*Főiskolánk oktatói immár harmadik alkalommal segítettek az NMT megszervezésében és lebonyolításában Budapesten*”.

5. Összegzés. A jelentősebb nyelvi változások sokszor egybeesnek a társadalmak történelmében bekövetkező fordulópontokkal, valamint a társadalmi és gazdasági változásokkal (BÁRCZI–BENKŐ–BERRÁR 1982; CRYSTAL 1998: 15–16). Ahogy az a fentebb ismertetett példákön keresztül látszik, a 2013 novemberében óta zajló konfliktus, amely 2022. február 24-én véres háborúvá eszkalálódott, több tucat új szláv kölcsönszó megjelenéséhez vezetett a kárpátaljai magyarság nyelvhasználatában. Ezeket az új szókészleti elemeket a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis hatékonyan adatolja, így reagálva mindazon társadalmi, politikai és gazdasági változásra, amelyek kihatással vannak az ország ukrán és magyar nyelvű lakosságának szókincsére is. A háború következtében az ukrán nyelvben tetten érhető szókészleti újdonságokra reflektált már több ukrainai kutató is (ALEKSANDRUK–PALCHEVSKA–HUBYCH 2023; KRAMAR–ILCHENKO 2023;

TKACH–TKACH 2023), viszont a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatát korábban csak egy alkalommal vizsgálták ilyen szempontból (VÁRADI–CSERNICSKÓ 2025).

A szókölcsönzés néha kommunikációs szükségletként lép fel, különösen két-nyelvű közösségekben (GROSJEAN 1982: 330), ami a gyors társadalmi és politikai változások korát élő Ukrajnában egyre gyakoribbá válik. Egy háborúban álló országban sok olyan intézkedésre kerül sor, amely korábban nem volt tapasztalható, ezért kerültek a közszókincsbe olyan szavak, mint a *trivoga* 'légiriadó', a *mobilizáció* 'mozgósítás' vagy a *belső menekült* 'kelet-ukrajnai háborús területéről érkező menedékkérő személy'. Sok esetben azonban annak lehetünk tanúi, hogy az orosz nyelv szinte teljes mértékű betiltása miatt jelennek meg új kifejezések a korábban már létező fogalmak megnevezésére, így az újonnan adatolt kölcsönszavak átadó nyelve döntő többségben az ukrán. Ennek következtében a korábbi *vojenkomát* 'hadkiegészítő parancsnokság' helyett megjelent a számos írásmóddal megnevezett *TCK*, *RTCK* vagy *TTSZTK* 'területi toborzó és szociális támogatási központ', a *gruppá* 'rokkantsági kategória' és a *legruppáz* 'egészségügyi okok miatt leszállalékol' helyett előtérbe került a mozgósítás alól ideiglenes halasztást biztosító *brony* és *vidsztrocska*, valamint a *komisszió* 'katonai orvosi bizottság' helyett az azonos jelentésű *VLK* mozaikszó vált gyakoribbá. A deruszifikáció tehát tetten érhető a kárpátaljai magyarok szókincsében is.

Ez nyelvészetileg azért fontos megállapítás, mivel a jelen tanulmányban ismertetett, az orosz–ukrán háborúhoz közvetlenül kapcsolódó 62 kölcsönszó közül 34 ukrán eredetű (54,8%), 6 orosz eredetű (9,7%), 21 ukrán/orosz eredetű (33,9%), egy kifejezés pedig a közmagyar szókincs része (1,6%). Korábban a kárpátaljai magyar beszélők szókincsére az orosz nyelv gyakorolt nagyobb hatást (LIZANEC 1993: 54; GAZDAG 2021: 147), azonban az ukrán nyelv szerepe megnőtt az utóbbi egy évtizedben, így a specifikusan orosz eredetű és az azonos hangalakú ukrán/orosz szavak helyett az újonnan meghonosodó kölcsönszavak elsődleges átadó nyelve egyértelműen az ukrán államnyelv lett. Ez a deruszifikáció következtében várhatóan még jobban erősödni fog a jövőben.

Általánosságban az is elmondható, hogy a katonai és politikai változások számos betűszó kialakulásához vezetnek, amelyeket a kárpátaljai magyar sajtón keresztül a lakosság ukrán mintára ismer meg és használ a mindennapokban (CSERNICSKÓ–HIRES-LÁSZLÓ-MÁRKU 2010: 83). A betűszavak kiejtése főként az átadó nyelvi modellt követi (pl. *TCK* → *teceká*), viszont a többedleges kölcsönszavak létrehozása a magyar nyelv szóalkotási szabályainak megfelelően történik a megfelelő képzők (pl. *ATO-s*) és igekötők (pl. *legruppáz*) hozzáadása révén.

A határon túli magyarok szókincsére tehát nemcsak az angolhoz hasonló világnyelvek terjedése, hanem a lakhelyüket szolgáltató országok államnyelve is hatást gyakorol a társadalomban végbemenő változásokra reagálva. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázishoz hasonló internetes szótárak előnye, hogy gyorsan szerkeszthetők és nem kell éveket várni egy frissített kiadás megjelentetésére, így az új kölcsönszavak adatolása gyorsan és hatékonyan történik. Több mint háromévtényi háborúskodás után csak remélni tudjuk, hogy a későbbiekben hozzáadott új kölcsönszavak egy másik, sokkal békésebb és harmonikusabb fogalomkörhöz tartoznak majd.

Kulcsszók: kárpátaljai magyarok, kisebbségi nyelvhasználat, orosz–ukrán háború, szláv kölcsönszavak, Termini magyar–magyar szótár.

Hivatkozott irodalom

- ALEKSANDRUK, IRYNA – PALCHEVSKA, OLEKSANDRA – HUBYCH, PETRO 2023. The impact of neologisms on the development of the modern Ukrainian media discourse of war. *Scientific Collection «InterConf+»* 143/30: 195–210. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2023.023>
- BÁRÁNY ERZSÉBET – CSERNICSKÓ ISTVÁN 2009. = БАРАНЬ, ЄЛИЗАВЕТА – ЧЕРНИЧКО, СТЕПАН 2009. Дослідження українсько–угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II. *Acta Beregsasiensis* 8/1: 91–112.
- BÁRÁNY ERZSÉBET – GAZDAG VILMOS 2024. A másodnyelvi kölcsönszavak fonetikai adaptációja a kárpátaljai magyar és ukrán nyelvváltozatokban (1. rész). *Magyar Nyelv* 120: 203–209. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2024.2.203>
- BÁRCZI GÉZA – BENKŐ LORÁND – BERRÁR JOLÁN 1982. *A magyar nyelv története*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- BENŐ ATTILA – ČURKOVIĆ-MAJOR FRANCISKA – CSERNICSKÓ ISTVÁN – GAÁL PÉTER – JUHÁSZ TIHAMÉR – KITLEI IBOLYA – KOLLÁTH ANNA – KOVÁCS LEA – LANSTYÁK ISTVÁN – LEHOCKI-SAMARDŽIC ANNA – M. PINTÉR TIBOR – MÁRKUS ANITA – MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ – NÁDOR ORSOLYA – P. MÁRKUS KATALIN – SÁGI ZSUZSANNA – SÓFALVI KRISZTINA – SZOTÁK SZILVIA – VÁRADI KRISZTIÁN – ŽAGAR SZENTESI ORSOLYA szerk. 2007. *Termini magyar–magyar szótár*. Termini Egyesület, Törökbálint. <https://termini.nyud.hu/htonline>
- BENŐ ATTILA – JUHÁSZ TIHAMÉR – LANSTYÁK ISTVÁN 2020. A Termini „határtalan” szótára. *Magyar Tudomány* 181: 153–163. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.2.2>
- BENŐ ATTILA – LANSTYÁK ISTVÁN – P. MÁRKUS KATALIN – M. PINTÉR TIBOR 2021. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis szerkezeti és szerkesztési sajátosságai. *Magyar Nyelvőr* 145: 378–389. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.378>
- BORGONOVO, FEDERICO 2022. Azov Battalion. Extreme right-wing militarization and hybrid warfare. *Sicurezza, Terrorismo e Società* 15: 53–60.
- CRYSTAL, DAVID 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CSERNICSKÓ ISTVÁN 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- CSERNICSKÓ ISTVÁN 2017. Ideológiai csata a nevek frontján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 19/4: 15–29.
- CSERNICSKÓ ISTVÁN 2019. *Fények és árnyak Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Autdor-Shark, Ungvár.
- CSERNICSKÓ ISTVÁN – GAZDAG VILMOS 2023. Kárpátaljai magyarok nyelvi tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Nyelv* 119: 215–225. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.2.215>
- CSERNICSKÓ ISTVÁN – HIRES KORNÉLIA 2003. A kölcsönzés. In: CSERNICSKÓ ISTVÁN szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 125–138.

- CSERNICKSKÓ ISTVÁN – HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – MÁRKU ANITA 2010. A szókölcsönzés. In: CSERNICKSKÓ ISTVÁN szerk., *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet, Budapest–Beregszász. 82–93.
- CSERNICKSKÓ ISTVÁN – MÁRKU ANITA 2021. Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából. *Magyar Nyelvőr* 145: 417–431. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.417>
- ÉKsz.² = PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- ERŐSS ÁGNES – KOVÁLY KATALIN 2018. A szimbolikus tér átalakulása az Euromajdan után: Kijev és Kárpátalja összehasonlítása. *Metszetek* 7/1: 142–164. <https://doi.org/10.18392/metsz/2018/1/6>
- FEDINEC CSILLA – FONT MÁRTA – SZAKÁL IMRE – VARGA BEÁTA 2021. *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó, Budapest.
- GAZDAG VILMOS 2010. Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna). In: FÁBRI ISTVÁN – KÖTÉL EMŐKE szerk., *Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományörzéstől a nyelvi identitásig*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest. 124–160.
- GAZDAG VILMOS 2018. A kárpátaljai magyar nyelvjárások keleti szláv kölcsönszavainak szemantikai változásairól. In: KARMACSI ZOLTÁN – MÁTÉ RÉKA szerk., *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV. „RIK-U”* Kiadó, Ungvár. 132–138.
- GAZDAG VILMOS 2021. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Termini Egyesület, Törökbálint.
- GROSJEAN, FRANÇOIS 1982. *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press, Cambridge.
- KRAMAR, NATALIE – ILCHENKO, OLGA 2023. Neologisms in the media coverage of the Russia–Ukraine war in the context of information warfare. *Studies about Languages / Kalby studijos* 43: 14–28. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.43.33284>
- LANSTYÁK ISTVÁN 1998. *A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságai*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- LANSTYÁK ISTVÁN – BENŐ ATTILA – JUHÁSZ TIHAMÉR 2010. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis. *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom* 21/3: 37–58.
- LIZANEC PÉTER 1992. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LIZANEC PÉTER 1993. Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. In: LIZANEC PÉTER – HORVÁTH KATALIN szerk., *Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 50–56.
- LIZANEC PÉTER 1996. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza II. kötet*. Patent Nyomdaipari Vállalat, Ungvár.
- LIZANEC PÉTER 2003. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza III. kötet*. „Ethnica” Kiadó, Ungvár – Debrecen.

- M. PINTÉR TIBOR 2017. A Termini magyar–magyar szótár mint a határon túli magyar nyelv-változatok lexikai adatbázisa. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 5/3: 123–130. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2017.3.123.130>
- M. PINTÉR, TIBOR – P. MÁRKUS, KATALIN – BENŐ, ATTILA 2023. Termini Online Hungarian Dictionary and Database (TOHDD): A Dictionary for Hungarian Varieties Spoken in the Carpathian Basin. *Acta Universitatis Sapientiae. Philologica* 15/2: 166–181. <https://doi.org/10.2478/ausp-2023-0023>
- MALYSH, NATALIYA – SHEVCHENKO, VIKTORIYA – TKACHUK-MIROSHNYCHENKO, OLENA 2022. Language policy in Ukraine in the context of European integration. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: „Philology. Journalism”* 72: 67–73. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/11>
- MÁRKU ANITA 2013. „Po Zákárpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. „Líra” Poligráfcentrum, Ungvár.
- TKACH, ALLA – TKACH, MAKSYM 2023. The word as a weapon (about neologisms being a linguistic reflection of the Russia–Ukraine war). *Current Issues of Social Studies and History of Medicine. Joint Ukrainian–Romanian Scientific Journal* 35/1: 105–108. <https://doi.org/10.24061/2411-6181.1.2023.384>
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR szerk. 2007. *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.
- UDVARI ISTVÁN szerk. 2003. *Ukrán–magyar szótári adatbázis* 1. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza.
- VÁRADI KRISZTIÁN 2022. Kontaktushatások vizsgálata a kárpátaljai diákok nyelvhasználatában. *Anyanyelv-pedagógia* 15/4: 38–61. <https://doi.org/10.21030/anyp.2022.4.3>
- VÁRADI KRISZTIÁN 2023. Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében. *Argumentum* 19: 88–123. <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2023/6>
- VÁRADI KRISZTIÁN 2025. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis. *Modern Nyelvoktatás* 31/1–2: 172–180.
- VÁRADI, KRISZTIÁN – CSERNICSKÓ, ISTVÁN 2025. Slavic loanwords in the speech of Transcarpathian Hungarians as a result of the first one thousand days of the Russo–Ukrainian war. *Hungarian Cultural Studies* 18: 111–130. <https://doi.org/10.5195/ahca.2025.588>
- VÁRADI, KRISZTIÁN – LEHOCKI-SAMARDŽIĆ, ANNA 2025. *The Word of the Week* – A dissemination project of pluricentric Hungarian. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica* 4/1: 9–25. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-1-9-25>

The impact of the Russo–Ukrainian war on the vocabulary of Transcarpathian Hungarians based on the material of the Termini Online Hungarian Dictionary and Database

On February 24, 2022, not only the lives of Transcarpathian Hungarians but also their language use changed forever. Following the Euromaidan demonstrations that began in November 2013, an increasingly strong anti-Russian public atmosphere emerged, eventually culminating in a bloody war. As a result of the fighting, which has now been going on for more than three years,

many changes have taken place in the everyday life of Ukraine's population, and these have also been reflected in language use. New expressions spread overnight in common speech, while previously Russian-language institutional names were replaced with Ukrainian ones. Due to social, political, educational and economic changes, the vocabulary of Transcarpathian Hungarians has been enriched with dozens of new Slavic loanwords that had not been observed before, or existing loanwords have undergone semantic expansion as a consequence of the wartime context. The Termini Online Hungarian Dictionary and Database is an effective tool for examining cross-border Hungarian language variants. In the present study, the Slavic loanwords recorded in the Termini Dictionary that are directly related to the Russo–Ukrainian war are presented and organised both chronologically and semantically. This analysis highlights how the vocabulary of the Hungarian minority living in Transcarpathia has changed as a result of Ukraine's political and social situation and how the role of the Ukrainian language is increasing as the primary source of Slavic loanwords in the Transcarpathian variety of Hungarian.

Keywords: Transcarpathian Hungarians, minority language use, Russo–Ukrainian war, Slavic loanwords, Termini Online Hungarian Dictionary and Database.

CSEERNICSKÓ ISTVÁN – VÁRADI KRISZTIÁN
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Pannon Egyetem